

podle něho chtěl právě i Descartes: naučit svého čtenáře *správně vidět, a potud* *správně myslet*. Tak může Zittel postupně zrekonstruovat a představit Descartovu promyšlenou přesvědčovací strategii založenou na ustavičné přítomnosti obrazů v textu a na odkazování k nim.

Za zcela klíčovou považuje Zittel v případě rozhodnutí o budoucím osudu karteziánství diskuzi o ilustracích k Descartově posthumnímu spisu *Traité de l'homme* (Pojednání o člověku) mezi Florentio Schuylem a editorem textu Claudem Clerselem, jehož výběr ilustrací od Gerarda van Gutschovena a Louise de La Forge pak zvitězil a určil ráz tohoto díla, klíčového nejen pro novověkou anatomii a antropologii, ale především pro pojetí karteziánství vůbec. Srovnáním obou sad vyobrazení a jejich poměru k Descartově textu dospívá k závěru, že redukcionistická představa karteziánského člověka jakožto stroje/mašiny je postkarteziány zkonstruovaná ikonografická idea/fikce, jež Descartův text zjednodušuje a dezinterpretuje (s. 316).

Zittelův text povýtce diskutuje s autoritativními výklady Descartových úvah týkajících se anatomie, embryologie, kosmologie, meteorologie, dioptriky a dalších problémů tzv. přírodní filosofie. Čeho chce dosáhnout, je to, aby bylo zřejmé, že vědění vzniká skrze specifickou praxi a díky ní a že tato praxe je též (či především?) estetickým procesem. Zittel vede svůj výklad k tezi, že vědění nejprve vzniká v rozvrhu obrysových kontur daného tematického pole a skrze estetickou koncepci vstupu do něho a pohybování se v něm. Estetické formy mají mít přinejmenším v kontextu barokního myšlení Reného Descarta fundamentální

orientační a hermeneutickou funkci, jež zásadním způsobem ovlivňuje charakter a obsah vědění, natož jeho dodatečný transfer. Jestliže si tento fakt neuvědomíme, nemůžeme být *vůbec* schopni jakýkoliv barokní, ale především Descartův text *správně přečíst*.

Aleš Novák

Jaroslav Vaculík: České menšiny v Evropě a ve světě.

Libri, Praha 2009, 320 s.

Významnou součástí badatelského pole (nejen) etnologie je „tradiční“ zájem o problematiku česky hovořících společenství jak v Evropě, tak i ve světě. Dlouholetý zájem o „krajany“ v zahraničí dokládá řada článků a studií v oborových časopisech či monografiích z řad různých společenskovedních disciplín, což samo o sobě ukazuje nedozírnou škálu možností jejich studia. Případným zájemcům o problematiku vystěhovalectví z českých zemí, ale i o problematiku kořenů etnodisperze českých diaspor dosud nemohla posloužit žádná shrnující, přehledová vědecká publikace, která by reflektovala česky hovořící obyvatelstvo v celkové migrační perspektivě. Tento „dluh“ badatelů se pokouší splatit brněnský historik Jaroslav Vaculík publikací *České menšiny v Evropě a ve světě*. Autor monografie není na poli studia českých menšin žádným nováčkem, již mnoho let se zaměřuje na určité geografické regiony emigrace (Volyň, Bulharsko). Hlavním předmětem jeho zájmu se stala především otázka poválečné reemigrace a usídlování zahraničních „krajanů“ (uvozovky jsou na místě, neboť mnohé česky hovořící enklávy

odešly z českých zemí ještě před přijetím ideologie nacionalismu, který nahradil dřívější hlavní zdroj kolektivní identity – náboženství/konfesi) nejen na území Československa.

Autor se pokusil shrnout dosavadní poznatky o českých menšinách prostřednictvím dosud existující relevantní literatury. Nejde tak o publikaci objevnou či průkopnickou, co se týče nového vědeckého přínosu z hlediska faktů či (nové) interpretace (nově nalezených) pramenů. Kniha je ponejvíce kompilací, příručkou, popřípadě ji můžeme považovat za učebnici stručně shrnující základní poznatky získané celými generacemi badatelů. První kapitola nabízí „povinný“ úvod k osvětlení geneze vystěhovalectví ze zemí Koruny české – České emigrace 16.–20. století; autorem jsou přitom migrace diferencovány na náboženské, sociálně-ekonomické a politické. V této úvodní části knihy čtenář nalezne informace o tom, kdo, kdy, kam a proč migroval.

Pro práce shrnujícího, příručkového charakteru je signifikantní – stejně jako pro recenzovanou publikaci – strohý, faktograficky bohatý jazyk, omezující se jen na nutná sdělení. Takto napsány jsou všechny další oddíly knihy reprezentované názvem státu, kam česky hovořící obyvatelstvo v minulosti migrovalo či transmigrovalo, a obsahující stručnou deskripci historie etnogeneze české menšiny na daném území. Autor objasňuje a lokalizuje etnodisperzi, stejně jako vývoj českých enkláv a následně se používá do stručné charakteristiky obyvatelstva – jak česky hovořícího, tak v některých případech i jiných etnik tvořících v rámci konkrétního státního celku minoritu, respektive majoritu. Každý stát má svá

regionální specifika, se kterými si příchozí museli poradit a adaptovat se na nové podmínky. Kdo hledá informace v přehledné podobě, přijde si na své, byť je text někdy až příliš „spolkově-instituční“, podávající základní obraz především spolkového života a sdružování česky hovořícího obyvatelstva. Je jen škoda, že chybí autorova interpretace některých forem sdružování. Vaculík se tak snaží držet stranou subjektivismu, což je pro příručkovou literaturu zcela legitimní, avšak nemohu se zbavit dojmu, že některá jím nadnesená témata by bývala mohla čtenáře podnítit k většímu zaujetí, a především jej vyprovokovat k dalším otázkám.

Jak napovídá už název knihy, autor české menšiny popisuje ve dvou geografických rámcích. Charakteristika česky hovořících minorit je, co se týče Evropy, zachycena abecedně ve 27 zemích (včetně nepříliš známých okolností vystěhovalectví například do Běloruska či zemí Skandinávského poloostrova). Mimoevropské země prezentuje 21 států, kde vystěhovalci z českých zemí či Československa zanechali svou stopu, velmi často až do dnešních dní, kdy často dochází k obnovování a znovuzakládání spolků či jiných kulturně-osvětových institucí (hlavně v Jižní Americe – Argentině a Chile). Opět se nabízí nezodpovězená otázka, čím je tato „spolková renesance“ motivována. Úvahy by byly podnětné pro případný terénní výzkum například ekonomické motivace zakládání spolkových institucí či jiných témat, dosud pro svou určitou provokativnost opomíjených.

Recenzovaná publikace má několik nedostatků, či spíše neobsahuje některé – dle mého názoru – užitečné a v knize jako tato nezbytné terminologické reflexe.

Definiční termíny jako *národ*, *krajan*, *Čech* v knize nejsou řešeny a vysvětlovány (určuje národní identitu především jazyk, kultura, povědomí, kolektivní paměť nebo společná historie?). Nejde přitom o automatické přepisování definic již jinde publikovaných, ale spíše o vyjádření autora, jak některé základní pojmy chápe. Přitom by je stačilo osvětlit ve slovníku odborných výrazů a některých názvů nacházejícím se v závěru publikace, jenž by měl obsahovat také vysvětlení geografických či historických území, o nichž ne vždy existuje obecné povědomí – mám na mysli například ukrajinské správní celky gubernie nebo oblasti (s. 218–228). Nabízí se též otázka, proč ve slovníku není obsažen termín *transmigrace*, když nechybí *migrace*, *emigrace* a *reemigrace*. Geografický rejstřík jako součást publikace je vhodná pomůcka, ale nedostatečná, neboť pouze odkazuje na výskyt pojmu v textu, ale neanotuje jeho lokaci. Stejně tak by nebylo od věci užít poznámkový aparát či v textu odkazy na literaturu. Rozumím tomu, že autor zřejmě tuto variantu zavrhl z důvodu lepší přehlednosti textu – jak je v povaze příručky, ale čtenář, zajímající se o konkrétní informace, je odkázán pouze na shrnující závěrečný (výběrový) soupis literatury. Ideálnější řešením by – soudím – bylo umístění příslušné literatury vždy přímo za text pojednávající o jednotlivé české menšině, přičemž bibliografie by byla méně výběrovou, zato obsáhlejší.

Publikace nabývá na hodnotě užitým obrazovým materiálem. Jaroslav Vaculík pro lepší ilustraci využívá množství unikátních, kvalitních fotografií z archivu Náprstkova muzea, které knihu zhuštěných informací velmi obohacují. Stejně tak tomu mohlo být v případě lepšího využití

mapového potenciálu. Autor v kapitolách věnujících se jednotlivým územím využil pouze pětice map – krom toho, že mohly obsahovat například směry migrace, roky, jednotlivé kolonizační vlny a další doplňující informace, je zpracování mapových příloh nevyvážené. Zatímco podobná mapa Volyňské gubernie, byť v různém časovém období, byla použita hned dvakrát (s. 109, 193), absentuje například mapa jihovýchodní Evropy nebo kartografické zpracování vystěhovalectví do Asie, Severní Ameriky apod. Užití mapy Krajané v Jižní Americe (s. 237) je zbytečné, neboť nezobrazuje lokality osídlené českým živlem. Naproti tomu rozsah jednotlivých oddílů textu věnovaných konkrétním státním celkům s českou minoritou relevantně odráží početnost, úlohu či geografický rozptyl české minority (Bulharsku je tak věnováno 12 s., Dánsku 1s., Chorvatsku a Německu 23 s. – nejvíce v knize).

Co se týče samotného obsahu textů, rozhodně není mým záměrem hnidopišsky hledat faktografické chyby, ale například v oddíle Srbsko je jich hned několik. Údaj 600 „krajanů“ ve Velikém Središti ve dvacátých letech 20. století (s. 210) je jistě nadnesený (srov. M. Drobnjaković – F. Milleker: *Letopis opština Podunajske oblasti*. 1929, s. 147–148), polovina ze sedmdesátí reformovaných evangelíků z téhož místa nepřešla k baptistům (tamtéž), neboť šlo o pouhé jednotlivce. Zřejmou nepozorností je počet třiceti Čechů v Kruščici (správně 300, srov. s. 212), ve výčtu česky hovořících komunit chybí Gaj (s. 211, byť se dále v textu objeví), stejně jako zmínky o jeho vzniku druhotnou migrací z dnes rumunského Banátu z vesnice Gernik po roce 1919

(srov. V. Štěpánek in *Národopisná revue* 11/2003, s. 6). Podobné nedostatky lze nalézt také například v oddílech Ukrajina a Rumunsko.

Publikace Jaroslava Vaculíka *České menšiny v Evropě a ve světě* je příručkové, kompilační dílo shrnující dosavadní poznatky o českých menšinách. Pokud jejím cílem mělo být seznámit nejen odbornou veřejnost s minulostí i přítomností českých migrantů do zahraničí, pak se jí to – až na některé spíše koncepční a formální připomínky – podařilo a zájeme o osudy migrantů z českých zemí tak (chce se říci: konečně) může sáhnout po reprezentativní příručce.

Michal Pavlásek

René Petráš: *Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana.*
Karolinum, Praha 2009, 437 s.

Nová monografie mladého právního historika René Petráše je věnována aktuálnímu, v minulosti i v současnosti politicky zneužívanému tématu (jak na úrovni mezinárodněpolitické, mezistranické, politicko-společenské, tak na úrovni politickovědecké komunikace): legislativním východiskům menšin (v tomto případě etnických) v komparaci s legislativní situací většiny (Čechů a Slováků) v demokratické první republice. Faktograficky mimořádně hutný text byl vybudován

na důkladné znalosti odborné literatury, především české, německé a rakouské, ale i americké a další středoevropské, dobových právněhistorických dokumentů i původního archivního materiálu (např. Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Archivu parlamentu České republiky, Národního archivu v Praze, ale i Allgemeines Verwaltungsarchiv Wien). V rozsáhlém seznamu literatury tak postrádáme pouze širší nabídku etnografických a antropologických titulů (řadu studií k problematice menšin přinesl například časopis, resp. dříve sborník *Lidé města / Urban Dwellers / Urban People*, časopisy *Český lid*, *Slovenský národopis*, četné sborníky a monografie vydané etnografickými a antropologickými pracovišti v Praze, v Brně i v Bratislavě). I přes tuto drobnou výtku je však autorova faktografická vybavenost obdivuhodná. Pro čtenáře – neprávnicka je instruktivní také zařazení vybraných prvorepublikových klíčových legislativních dokumentů (jejich výňatků) do příloh.

Svůj obširný text o zlatém věku početných menšin (jazykových minorit bylo v Evropě 15 % veškerého obyvatelstva) se rozhodl René Petráš postavit zčásti jako promyšlený kompilační přehled (zejména v kapitolách věnovaných česko-německým vztahům na sklonku Rakouska-Uherska a za první republiky z pozice historiografie, právě tak jako charakteristice tzv. specifických menšin – Židů a Cikánů – v Československu) a zčásti jako analytický pohled střizlivého právního historika, důsledně odmítajícího nacionalismus, na dobovou legislativu. Oba tyto přístupy, jakkoliv informovaný historik ocení spíše ten druhý, se v knize prolínají, přičemž první z nich posouvá